

A Szilvásváradszalajka-völgy (BNP) mésztufa- üledékeinek malakosztratigráfiai vizsgálata

FÜKÖH Levente

Mátra Múzeum, Gyöngyös

ABSTRACT: (Malacostratigraphical investigation of travertine deposits of Szilvásváradszalajka Valley (Bükk National Park). The paper gives the biostratigraphical, zoogeographical evaluation of the limnetic limestone and caustic sludge deposits of the Szilvásváradszalajka Valley, - in the territory of Bükk National Park -. Author tries to fix the age of the formations with the help of the malacostratigraphy.

Az elmúlt években a Bükk területén végzett kvartermalakovológiai vizsgálatok jobbra a barlangi üledékek faunáira szorítottak. Csak egy-két esetben történt, hogy felszíni üledékek feltárással lehetett jelentősebb csiga faunát vizsgálni. Az 1983-ban Mónosbél térségében végzett faunafeltárás (FÜKÖH, L. 1984) felvetette a gondolatát, a további édesvízi mészkő és mészszipa üledékek vizsgálatának. Erre a legalkalmasabbnak a Szalajka-patak által lerakott mészüledékek látszóttak. Nehezítette a helyzetet, hogy a terület a Bükki Nemzeti Park (BNP) szigorúan védett területei közé tartozik, így olyan helyet kellett keresni, ahol a beavatkozás nem feltűnő. A fúrásos mintavétel nem vezetett eredményre, ezért a szelvénykészítést választottuk.

A szelvény készítésére legalkalmasabbnak az ún. Király-féle házzal szembeni patakmeder mutatkozott, az alsó tó gátja alatt, ahol helyenként kb. 7 m magas partfal található. A mintavételt az üledék rétegezetségének figyelembevételével végeztük. (1. ábra).

Mint a szelvényrajzból is kitűnik, a mészszipa üledékeket részint kavicsrétegek, részint humuszosabb üledékek tarkítják. Magyarázata vélhetően a vízszint ingadozásával hozható összefüggésbe. Fauna, ha nem is nagy mennyiségben, de az üledékekben mindenütt megfigyelhető volt. Részletes elemzését az I. táblázat adja.

A faunát a *Sadleriana pannonica* uralja, melynek relatív gyakorisága meglehetősen tág határok között mozog. Ennek elemzése egy másik munka része. Itt első sorban az üledékekben előforduló szárazföldi fajok biosztratigráfiai, ökológiai, állatföldrajzi elemzésére szorítottunk, mert ennek összevetése ad kitekintést más területek faunájának irányába.

Ökológiai eredmények

Az ökológiai elemzés során a LOZEK-féle csoportosítás felhasználásával nyolc szárazföldi; vízparti ökológiai csoport mutatható ki. A legfajgazdagabbak az eredeti elemeket, valamint a mesophil és időszakosan vizes területekre jellemző fajokat tartalmazó csoportok.

A táblázatból leolvasható, hogy - mint azt már az üledék minőségének változásánál feltételezni lehetett - a fauna a 3. mintában változik, s a változás a minta faunájának biosztratigráfiai bontásával egyértelműbbé tehető. Míg a 3.a minta üledékében egyértelműen az erdei elemek relatív gyakorisága mutatható ki, addig a 3.b minta üledékében a nyílt területen élő fajok relatív gyakorisága megháromszorozódik. Ugyancsak megnő az erdősztyep kategóriába sorolható fajok relatív gyakorisága.

II. táblázat: A fauna ökológiai csoportosítása

	Össz.:		3.a		3.b	
	db	%	db	%	db	%
Erdei 1	113	37,3	35	41,7	15	40,5
Erdei 2	31	10,2	2	2,4	3	8,1
Erdei 3	1	0,3	-	-	-	-
Sztyep	1	0,3	-	-	1	2,7
Nyílt terület	65	21,4	9	10,7	11	29,7
Mesophil	40	13,2	17	20,2	3	8,1
Vízpart	4	1,3	1	1,2	2	5,4
Időszakos víz	48	15,8	20	23,8	2	5,4

Az ökológiai igények figyelembevételével még egy eltérő minta emelhető ki, ez pedig a 11. minta, ahol a szárazföldi fajok kétharmadát a *Vallonia costata* teszi ki. Ez a relatív gyakoriság arra enged következtetni, hogy itt a vízparton erdőtürsülés nem volt.

Zoogeográfiai eredmények

Az ökológiai igények alapján összeállított faunaképet az állatföldrajzi módszerrel készült analízis jól kiegészíti. A fajok besorolásánál BABA (1982) dolgozatát vettem alapul.

III. táblázat: A fauna állatföldrajzi csoportosítása

	Összes		3.		3.a		3.b		5.	
	K	Sza	K	Sza	K	Sza	K	Sza	K	Sza
Erdei 1	2	10	2	7	1	6	2	3	-	6
Erdei 2	-	4	-	3	-	2	-	2	-	1
Erdei 3	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Sztyep	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-
Nyílt terület	2	-	2	-	1	-	2	-	1	-
Mesophil	5	2	4	1	3	1	3	-	1	1
Időszakos víz	5	-	3	-	3	-	1	-	-	-
Fajszám	15	17	12	11	8	9	9	5	2	9
%	46,9	53,1	52,2	47,8	47,0	53,0	64,3	35,7	18,2	81,8

(K = Kontinentális, Sza = Szubatlanti.)

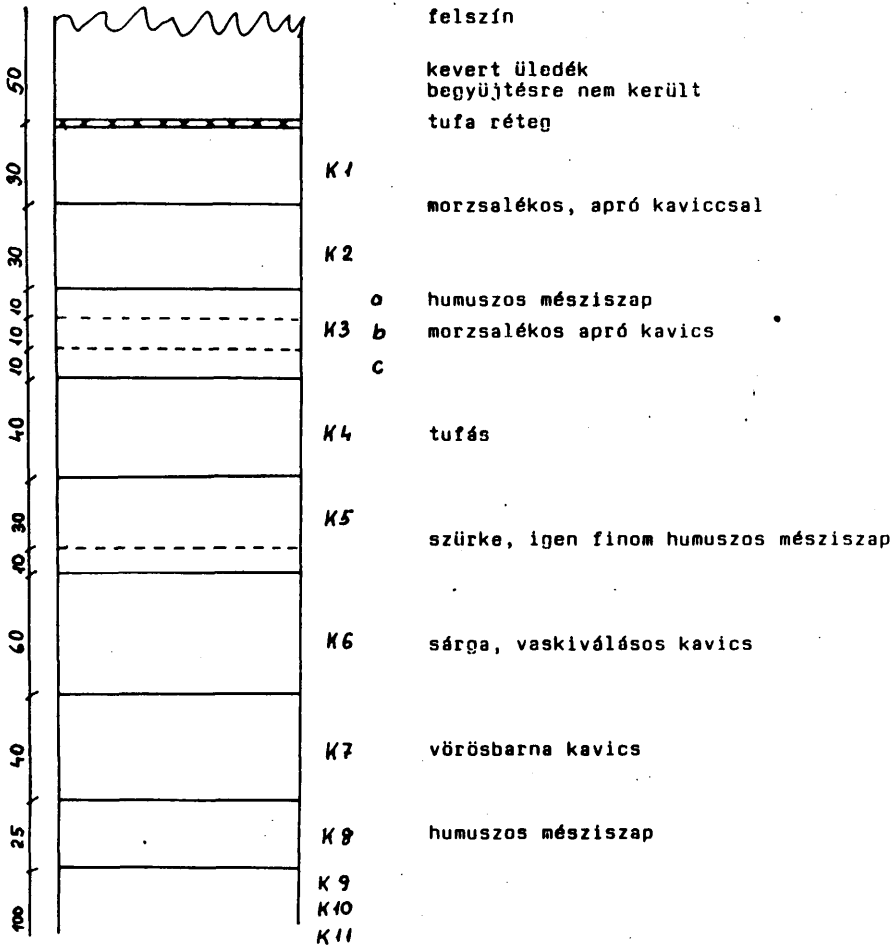
Az ökológiai csoportokon belül elkészített faunacentrumok szerinti értékelés az összfaunára nézve egy viszonylag kiegyenlített faunaképet ad, melyben a szubatlanti centrumba tartozó fajok dominálnak. Ez a faunakép kisebb-nagyobb eltérésekkel a mintákra jellemző. Egy lényeges eltérés mutatható ki, a 3.b mintában, ahol a kontinentális-szubatlantikus faunacentrumokhoz tartozó fajok aránya: 64,3 - 35,7 %. Ez az eltérés jó egyezést mutat az előzőekben ismertetett ökológiai eltéréssel és a szemmel érzékelhető üledékeltéréssel.

Kronológiai besorolás

A faunakép, ill. az ökológiai és zoogeográfiai elemzések eredmények alapján tehetünk kísérletet a fauna korának körülhatárolására. Mint a hegység területén korábban vizsgált mésztufa és mészszipa üledékek faunájának esetében, itt nem található a pleisztocénre utaló faunaelem (FÜKÖH, L. 1984). A homogén erdei társulásra utaló fauna két esetben változik, a 11. mintában a szelvény alsó üledékeiben és a felszínhez közel a 3.b mintában. Mindkét esetben a nyílt területre jellemző fajok relatív gyakoriságának növekedését látjuk, sőt a 3.b mintában az állatföldrajzi értékelés is erre utal. Korábbi vizsgálatok (FÜKÖH, L. 1987) alapján ismeretes, hogy a Bükk területén e két változás a boreális és szubboreális időszakra tehető. Bár jelen esetben az egyedszámok nem túl meggyőzőek, a korábbi analógiák alapján azt mondhatjuk, hogy a rétegsor és faunája a holocén elején kezdett lerakódni, a boreális a 11. minta képviseli, az 5. minta faunája az atlantikumra tehető, míg a 3.b minta faunája a szubboreálisba sorolható. Természetesen, ez az elképzelés csak erre az egy rétegsorra mondható, további, más területek hasonló üledékeinek elemzése a képet pontosíthatja, vagy esetleg meg is változtathatja.

I. táblázat: A holocén üledéksor faunalistája (Öko.cs = ökológiai csoport; 1-3 = erdei elemek, 4 = sztyep elemek, 5 = nyílt területen élő, 7 = mesophil, 8 = nedves területen élő, 9 = időszakosan vizes területen élő, 10 = vízi fajok).

Fajnév	1.	2.	3.a	3.b	3.c	4.	5.a	5.b	6.	7.	8.	10.	11.
1. <i>Discus perspectivus</i>	1	1	1	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
<i>Vitreaa diaphana</i>	5	1	-	3	2	-	1	3	-	-	1	-	-
<i>Daudebardia rufa</i>	-	-	6	2	1	-	-	4	-	-	-	1	1
<i>Daudebardia brevipes</i>	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
<i>Orcula dolium</i>	1	-	3	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-
<i>Vertigo pusilla</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Trichia unidentata</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Oxychilus orientalis</i>	12	4	17	8	-	-	2	-	3	2	1	1	-
<i>Aegopinella pura</i>	3	-	6	1	3	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Acicula polita</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Achantinula aculeata</i>	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Isognomostoma isognom.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
2. <i>Vitrea crystallina</i>	4	-	1	2	-	2	-	-	1	1	1	1	3
<i>Laciniaria biblicata</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Aegopinella minor</i>	-	-	-	1	-	-	1	3	1	1	1	-	3
<i>Helix pomatia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
3. <i>Clausilia pumila</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
4. <i>Cepaea vindobonensis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. <i>Vallonia costata</i>	11	-	8	10	1	-	1	5	6	1	-	3	18
<i>Pupilla muscorum</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Euomphalia strigella</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. <i>Cochlicopa lubrica</i>	-	2	7	1	-	-	1	-	-	2	-	-	-
<i>Euconulus fulvus</i>	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vitreaa contracta</i>	-	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Trichia hispida</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
<i>Nesovitrea hammonis</i>	7	3	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-
<i>Punctum pygmaeum</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vitrina pellucida</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Laciniaria plicata</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
8. <i>Succinea oblonga</i>	1	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. <i>Carychium minimum</i>	4	5	10	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vertigo angustior</i>	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vertigo pygmaea</i>	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vertigo antivertigo</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Perforatella rubiginosa</i>	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Oxyloma elegans</i>	3	4	4	1	1	1	-	1	-	-	1	1	-
<i>Zonitoides nitidus</i>	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10. <i>Sadleriana pannonica</i>	199	560	839	338	250	3	-	28	146	74	42	11	185
<i>Galba truncatula</i>	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Anisus spirorbis</i>	4	-	-	-	1	-	1	1	1	1	-	-	2
<i>Lymnaea peregra</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

1. ábra: A Szalajka-patak medrének holocén szelvényvázlata.

IRODALOM

- FÜKÖH, L. (1984): Adatok a mónosbéli édesvízi mészkő és mészsizap üledékek Mollusca faunájához. - *Sodisiana* 12: 3-6.
- FÜKÖH, L. (1987): Evolution of the Mollusca fauna of the Hungarian Uplands in the Holocene. In PÉCSI - KORDOS: Holocene environment in Hungary. Geogr. Res. Inst. Hung. Acad. Sci. Bp. p. 49-56.

Dr. FÜKÖH Levente
 H-3200 GYÖNGYÖS
 Kossuth u. 40.
 Mátra Múzeum